

О. А. Нужна, к.е.н., доцент

О. А. Урбан, к.е.н., доцент

Н. М. Чиж, к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

Тенденції розвитку сучасних транснаціональних корпорацій у контексті глобалізації

Автор роботи проводить дослідження особливостей діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК). Значна увага приділяється вивченню теоретичних підходів до суті даного визначення. Автор робить узагальнення позитивних і негативних чинників впливу діяльності ТНК на розвиток економіки країни.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, економіка, країна, розвиток.

О. А. Нужна, О. А. Урбан, Н. Н. Чиж

Тенденции развития современных транснациональных корпораций в контексте глобализации

Авторы работы проводят исследование особенностей деятельности транснациональных корпораций. Значительное внимание уделяется изучению теоретических подходов к сути данного определения. Авторы делают обобщение позитивных и негативных факторов влияния деятельности ТНК на развитие экономики страны.

Ключевые слова: транснациональная корпорация, экономика, страна, развитие.

O. Nuzhna, O. Urban, N. Chyzh

Progress of modern transnational corporations trends are in the context of globalization

In the modern world direct foreign investments are an important economic resource and instrument. The total foreign investments of TNC play more substantial role now, than trade.

The level of development of the states in the conditions of globalization depends on ability of their governments to adjust the politics to the changes that take place in outer economic space.

TNC carry the ball on international financial markets. The combined currency backlogs of TNC in several times more than backlogs of all central banks of the world,

together taken. Moving is the 1-2% masses of money that are in a private sector, fully capable to change the mutual parity of national currencies.

New economic feasibilities assisted strengthening of tendencies to the concentration of management of corporations money-currency operations. Activity of TNC is differently estimated in the countries of their basing. Today economic potential of some TNC exceeds economic potential of not only separate countries but also world regions.

Investments of TNC as means of development of Ukraine need to be examined in the context of the real advantages and defects. Every arrival to our market of new international player promotes the attractiveness of country. The invested capital becomes component part of reproductive process of Ukraine. Distribution of international standards of training of skilled personnels and as a result of increase of the labour productivity. TNC local business to be thoughtful above efficiency.

Activity of TNC gets the most various estimations: from most positive to most negative. Ukraine must closely cooperate with other countries, sign advantageous contracts in order that they inlaid money in development of economy.

Key words: transnational corporation, economy, country, development.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасному світі прямі іноземні інвестиції є важливим економічним ресурсом та інструментом. Саме прямі іноземні інвестиції транснаціональних компаній володіють потенціалом створення робочих місць, збільшення продуктивності, здійснення обміну досвідом та технологіями, збільшення експорту та відігравання важливої ролі у довгостроковому економічному розвитку країн.

Цілі статті. Впродовж останніх років суттєво зростає роль іноземних інвестицій у економічному розвитку держав світу. Досить потужними можливостями щодо інвестиційних вливань володіють великі транснаціональні компанії, роль яких за сучасних умов безпосередньо зростає. Сумарні зарубіжні інвестиції ТНК зараз відіграють істотнішу роль, аніж торгівля.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Процес глобалізації є якісно новим етапом розвитку світової економіки та інтернаціоналізації господарського життя, коли світове господарство перетворюється в цілісну економічну систему, складовими якої є національні економіки. Рівень розвитку держав в умовах глобалізації залежить від вміння

їх урядів пристосовувати свою політику до змін, які відбуваються у світовому економічному просторі.

Дослідження різноманітних аспектів сфери прямого іноземного інвестування знайшло відображення у працях провідних українських вчених: Андрійчука В.Г., Гаврилюка О.В., Гейця В.М., Губського Б.В., Дудченка М.А., Макогона Ю.В., Новицького В.С., Пахомова Ю.М., Поручника А.М., Рогача О.І., Савельєва Є.В., Філіпенка А.С., Школи І.М., Шниркова О.І. Існуючі наукові розробки достатньою мірою висвітлюють різні аспекти прямого іноземного інвестування, особливості регулювання і проблематику іноземних інвестицій у країнах з різним рівнем розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дати повне та всеохоплююче визначення поняття ТНК надзвичайно складно. Аналізу окремих сторін та аспектів діяльності ТНК присвячена величезна кількість наукових досліджень, існує цілий ряд різних, часто суперечливих теорій, що описують причини виникнення і суть феномену ТНК, його переваги та небезпеки, а також намагаються прогнозувати подальший розвиток ТНК.

Провести тут чітку межу важко, оскільки важко однозначно визначити, чи є транснаціональною корпорацією, наприклад, фірма, що спеціалізується на імпортно-експортних операціях, чи має один закордонний філіал. Пропонувалося визначати ТНК за національною приналежністю капіталів, величиною обороту, часткою закордонних активів та прибутків, часткою закордонного ринку в операціях та характером операцій, числом закордонних філіалів та дочірніх компаній тощо. Транснаціональні компанії є найскладнішим і найдосконалішим продуктом еволюції світової економічної системи. Будь-який із згаданих критеріїв має право на існування, однак всі вони є швидше емпіричним наближенням, ніж чітко детермінованим показником, і до їх трактування аж ніяк не можна підходити однозначно.

Протягом останніх років багато науковців почали вживати терміни ТНК і МНК як синоніми, не виділяючи той аспект в яких країнах знаходяться власники корпорацій [1, с. 21].

Вітчизняні та зарубіжні вчені з різних позицій трактують поняття ТНК. Їх можна згрупувати за чотирма критеріями:

- структурним – який визначає ТНК кількістю задіяних країн чи приналежністю її керівництва до різних країн (транснаціональне право власності), а також, числом організаційно-економічних форм господарської діяльності ТНК за кордоном (філій, дочірніх компаній, відділень) (Р. Метьюз, Р. Вернон, М. Касон, Е. Кольде, С. Соколенко, К. Семенов);

- результативним – визначає ТНК за часткою закордонних активів та прибутків, участю за кордоном у формі вкладення прямих іноземних інвестицій, величиною обороту, часткою закордонного ринку в операціях (Дж. Макдональд, С. Рольф, Р. Хасбулатов, О. Якубовський, Дж. Даннінг, Ю. Винслав, В. Дементьев, А. Мелентьев, Р. Робінсон);

- біхевіориським – визначає ТНК за умови, якщо її управлінська ланка мислить інтернаціонально, глобально і розглядає світовий ринок як сферу своїх потенційних комерційних інтересів (Г.Перлмуттер, А.Холл, В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький.);

- системним – визначає ТНК з позиції сукупності трьох попередніх підходів та з позиції носія процесів інтернаціоналізації та прискорювача процесів глобалізації (Н. Саприкіна, О.Рогач, О.Шнирков, Лі Се Ун, А.Холл, С. Аршанський, ЮНКТАД, Комісія ООН по ТНК, Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) [2, с. 33].

Корпорація – не єдиний можливий суб'єкт транснаціонального бізнесу: зустрічаються масштабні прояви транснаціональної активності товариств і навіть одноосібних підприємств: концерн «Dandy» протягом значного періоду був одноосібним підприємством. Тому багато дослідників уникають терміну «транснаціональна корпорація», використовуючи більш загальні поняття «транснаціональна компанія» чи «транснаціональне підприємство». Зокрема, два останніх терміни використовує словник Коллінза [3, с. 329].

Найхарактернішою ознакою ТНК є невідповідність між економічним змістом та юридичною формою – економічна єдність

оформлюється юридичною (організаційною) множинністю [4, с. 87].

Організація внутрішньофірмового міжнародного виробництва дає для ТНК ряд переваг. Вона дає можливість:

- використовувати пільги міжнародної спеціалізації виробництва окремих країн;

- максимально використовувати податкові, інвестиційні й інші пільги, надані країнами для іноземних інвесторів;

- маневрувати навантаженням виробничих потужностей, пристосовуючи свої виробничі програми відповідно до кон'юнктури світового ринку;

- використовувати свої дочірні компанії в якості плацдарму для завоювання ринків;

- продовжувати життєвий цикл продукту, налагоджуючи його виробництво в іноземних філіях у міру його морального застаріння в країні основного базування.

Основа світового панування ТНК – вивіз капіталу і його ефективне розміщення. Сукупні іноземні інвестиції всіх ТНК у даний час грають більш істотну роль, чим торгівля. ТНК контролюють третину продуктивних капіталів приватного сектору усього світу, до 90% прямих інвестицій за кордоном. Прямі інвестиції ТНК за рубежем у середині 90-х рр. перевищили 3 трлн доларів. При цьому прямі інвестиції зросли в три рази швидше, ніж інвестиції в цілому, хоча вони (прямі інвестиції) усе ще складають приблизно 6% річних капіталовкладень промислово розвинутих країн (див. рис. 1).

Володіючи величезними капіталами, ТНК активно діють на міжнародних фінансових ринках. Сукупні валютні резерви ТНК у декілька разів більші, ніж резерви усіх центральних банків світу, разом узятих. Переміщення 1-2% маси грошей, що знаходяться в приватному секторі, цілком здатне змінити взаємний паритет національних валют.

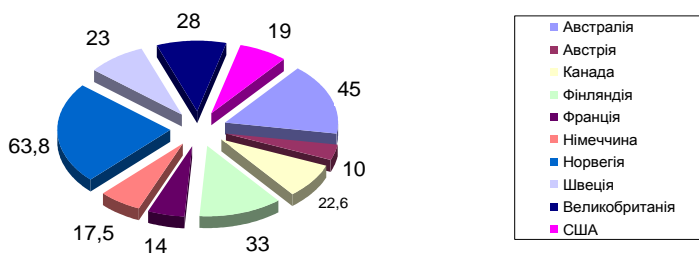

Рис.1. Частка (%) найбільших ТНК в загальному експорті прямих іноземних інвестицій

Нові технічні можливості сприяли посиленню тенденцій до концентрації управління грошово-валютними операціями корпорацій. Корпорація «British Petroleum» є в цьому плані характерним прикладом: компанія перетворила своє центральне казначейство в Англії в банк із численними відділеннями для управління валютними позиціями по торгівлі нафтою, по податкових відрахуваннях на видобуток нафти в Північному морі, операціям хімічних і інших підприємств, покупці засобів виробництва.

Слід виділити такі основні джерела ефективної діяльності ТНК:

- використання переваг володіння природними ресурсами (або доступу до них), капіталом і знаннями;
- можливість оптимального розташування своїх підприємств у різних країнах з урахуванням розмірів їхнього внутрішнього ринку, темпів економічного росту, ціни і кваліфікації робочої сили, цін і доступності інших економічних ресурсів, розвиненості інфраструктури, а також політико-правових факторів, серед яких найважливішим є політична стабільність;
- можливість акумулювання капіталу в рамках усієї системи ТНК, включаючи позикові засоби в країнах розташування іноземних філій;
- використання у своїх цілях фінансових ресурсів усього світу.

Джерелами їх фінансування виступають не стільки головні американські компанії, скільки фізичні і юридичні особи з третіх

країн, що беруть участь (див. рис. 2). Для цього іноземні філії ТНК широко використовують позики комерційних і фінансових інститутів держави, що приймає, і третіх країн, а не тільки країн базування материнської компанії; постійна проінформованість про кон'юнктуру в товарних, валютних і фінансових ринків у різних країнах; раціональна організаційна структура, що знаходиться під пильною увагою керівництва ТНК, постійно удосконалюється; досвід міжнародного менеджменту, включаючи оптимальну організацію виробництва і збуту, підтримку високої репутації фірми.

Рис 2. Джерела фінансування іноземних філіалів американських корпорацій

Існує два шляхи концентрації виробництва за участю таких структур. Перший – злиття і поглинання; другий – розширення за принципом «щупальця восьминога» (відкриття філій, дочірніх та асоційованих структур, переміщення певних виробничо-технологічних процесів за кордон).

Злиття і поглинання – найрадикальніший метод концентрації та централізації виробництва і капіталу в міжнародному масштабі. Цей процес активно відбувається вже не перше десятиріччя і не згасає. Оскільки це явище є характерним, передусім, для розвинутих країн світу, саме на них і припадає переважна більшість іноземних інвестицій.

У сучасних умовах приймаючі країни (розвинуті й ті, що розвиваються), як правило, схвалюють ТНК на своїй території. В світі існує конкуренція між країнам за залучення прямих

зарубіжних інвестицій, у процесі якої ТНК отримують податкові знижки та пільги [5, с. 19].

Підсумувавши вищевикладене відобразимо найтипівіші плюси і мінуси діяльності ТНК для приймаючої країни і для країни, що вивозить капітал у табл. 1.

Таблиця 1

Вплив ТНК на країни базування та приймаючі країни

	Приймаюча країна	Країна, що вивозить капітал
Вигоди	<p>Отримання додаткових ресурсів (капітал, технології, управлінський досвід, кваліфікована праця).</p> <p>Стимулювання розвитку національної економіки, збільшення обсягу продукту, що виробляється, і прибутку, прискорення економічного зростання і розвитку.</p> <p>Отримання податків від діяльності ТНК</p>	<p>Іноземні інвестиції ефективніші, ніж аналогічні внутрішні</p>
Проблеми	<p>Представники приймаючої країни не допускаються до участі в проведенні НДДКР.</p> <p>Посилена експлуатація і встановлення зовнішнього контролю з боку ТНК.</p> <p>ТНК можуть маніпулювати цінами з метою уникнення податків.</p>	<p>Державне регулювання іноземних інвестицій: заборона інвестування в окремі галузі, особливі умови інвестування (використання місцевих напівфабрикатів, навчання місцевих кадрів, проведення НДДКР у приймаючій країні, розширення експорту продукції, що виробляється), втрати в торговому балансі.</p> <p>Ризик конфіскації інвестицій</p>

Діяльність ТНК по-різному оцінюється в країнах їх базування. Однак усі вони визнають факт широких можливостей ТНК і неухильного розширення їх діяльності за національними кордонами, а також істотну роль ТНК у вкладеннях капіталу в

національну економіку. Найбільш проблемними в діяльності ТНК для країн базування є взаємовідносини ТНК і національних урядів та реалізація корпоративних інтересів ТНК [6, с. 67].

Стратегічна єдність інтересів ТНК і держав виявляється і в тому, що державна політика, партійна система, армія не можуть існувати без фінансово-технічної підтримки ТНК. На постійну частку витрат, необхідних для зовнішньоекономічної експансії ТНК, перетворилися витрати суто політичні.

Більше того, американські ТНК продовжують фінансувати баланс і є головним джерелом збереження обміну і балансу цього обміну із зарубіжними країнами, що зміцнює американську глобальну військову і політичну позицію, тому ТНК розглядаються як важливий чинник американського економічного і політичного добробуту та глобального впливу. Природно, що ТНК, у свою чергу, бояться націоналізації або певного обмеження своєї діяльності за кордоном і потребують істотної підтримки і захисту американського уряду.

Оскільки ТНК за своїм характером є міжнародно-оперуючими структурами, крім перелічених вище функцій вони виконують і функцію дипломатії у сфері зовнішніх відносин, в якій виступають як політичні агенти, маючи потужний потенціал:

1) наявність широкої мережі філій, дочірніх компаній, представництв, зв'язків, яких не має жодне дипломатичне відомство;

2) присутність ТНК в економіці приймаючих країн, у їхній інфраструктурі, зовнішній торгівлі, на відміну від офіційної дипломатії, яка діє на міждержавному рівні;

3) поширення контролю ТНК на засоби масової інформації, зв'язку, що означає володіння могутньою зброєю формування місцевої громадської думки;

4) створення в залежних країнах слухняної сили в особі представників місцевих політичних, суспільних кіл [7, с. 117].

Інвестиції ТНК, як засіб розвитку України, потрібно розглядати у контексті реальних переваг і вад. Кожен прихід на наш ринок нового міжнародного гравця підвищує привабливість країни. Інвестований капітал стає складовою частиною відтворювального процесу України. Поширення міжнародних

стандартів підготовки кваліфікованих кадрів і як наслідок зростання продуктивності праці. ТНК змушують місцевий бізнес замислитися над ефективністю.

Висновки. Сьогодні економічний потенціал деяких ТНК перевищує економічний потенціал не лише окремих країн, а й регіонів світу. Діяльність ТНК одержує найрізноманітніші оцінки: від найпозитивнішої до найнегативнішої. Транснаціоналізація світової економіки має особливе значення та специфіку для тих країн, у яких відбуваються суттєві економічні зрушення, які переходять від однієї до іншої моделі економічного розвитку, знаходяться на етапі зміни технологічної бази виробництва, до яких належить і Україна. У цьому випадку транснаціоналізація світової економіки може розглядатися як фактор та особлива форма економічної транснаціоналізації національних економік. Необхідність інтеграції України у світову економіку визначає актуальність дослідження питань, пов'язаних з діяльністю ТНК. Світовий досвід засвідчує, що саме ТНК є структурним елементом економіки багатьох країн, рушійною силою їх розвитку та підвищення ефективності. Транснаціональні корпорації у розширенні своєї діяльності готові знищити національного виробника. Україна повинна тісно співпрацювати з іншими країнами, підписувати вигідні контракти для того, щоб вони вкладали кошти в розвиток економіки. Але потрібно добре зважувати пропозиції інвестування так, як це може і негативно вплинути. По-перше, це може зашкодити екології коли країни-інвестори захочуть будувати заводи, які можуть забруднювати навколишнє середовище. По-друге, коли ми будемо приймати кошти від однієї країни це може не сподобатися іншій. По-третє, потрібно бути обережним в прийнятті пропозиції так, як можна стати залежним від країни-інвестора.

1. Даміров Я. ТНК як фактор виключення національних господарств до світової економіки / Я. Даміров // Економіка України. – 2009. – №5. – С. 64–74.
2. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Г.М. Дроздова: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 172 с.
3. Ефременко Д. Влияние крупного бизнеса на теорию и практику глобальной экологической политики / Д. Ефременко // Мировая экономика и международные отношения. – 2008. – №11. – С. 61–68.

4. Козик В.В. Зовнішньоекономічні комерційні операції та контракти / В.В. Козик, Л.А. Панкова, Я. С. Карп'як: Навч. посібник. – Львів: Оксарт, 2008. – 252 с.
5. Герасимчук З.В., Гонга О.І. Регіональні аспекти транснаціоналізації економіки регіонів/ Корпоративні структури в національній інноваційній системі/ За ред. д-ра екон. наук Л. І. Федулової. – К.: Вид-во УкрІНТЕІ, 2007. – С. 269 – 295.
6. Рокоча В.В., Плотніков О.В., Новицький В.Є. та ін. Транснаціональні корпорації. – К.: Таксон, 2001. – 304 с. Міжнародна економіка: навчальний посібник /Божидарнік Т. В., Савош Л. В., Кравчук О. Я. та ін. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010. – 420 с.
7. Міжнародна економіка: Навчальний посібник / Божидарнік Т.В., Савош Л. В., Кравчук О. Я. та ін. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010. – 420 с.